

“The Devil makes work for idle hands” is not, to the best of my knowledge, a Jewish proverb, although our Tradition generally seems in sympathy with the sentiment. But yeshiva culture makes a stronger claim, in which idleness – not of the hands, but of the mind or soul – is intrinsically wrong, not only because human nature abhors a vacuum, and therefore time left unfilled by worthwhile pursuits will inevitably be occupied by sinful pursuits. In formal terms, the claim is that all human, or at least human male, time is presumptively allotted to Torah study, so that any other use of time is presumptive *bittul Torah* and demands a justification sufficient to legitimate doing it instead of Torah study.

This concept of *bittul zman*, the prohibition against devaluing time, in my experience creates a fundamental dissonance between yeshiva culture and the rest of even fully observant Jewish life. This dissonance can occur within as well as between individuals and subcultures. But in a wonderful (at least so far- I’m only a few chapters in) book titled Bein HaZmanim¹, Rabbi David Stav sets out to bridge this gap by colonizing leisure for Halakhah, in other words to create philosophic and especially legal justifications for time spent in pursuits that have no direct halakhic significance. Rabbi Stav’s goal is to present Jews who are fully committed to Torah while unselfconsciously immersed in leisure culture as integrated religious beings. His hope is that, recognizing themselves in his portrait, such Jews will willingly accept the halakhic and hashkafic guidelines he provides for leisure, in the same way that frum gourmets willingly accept the boundaries of kashrut.

This approach should be distinguished from the more common attempt of Modern Orthodox intellectuals to valorize the experience of literature and the like. Rabbi Stav occasionally slips into the approach of finding Torah-equivalent purpose in other pursuits, but more often he seeks to defend good reads as well as great books. His paradigmatic leisure activity is the *tiyul*, which encompasses friendly strolls, romantic outings, pilgrimages to natural and architectural wonders, and the experience of physical Israel.

Along the way, Rabbi Stav correctly notes that even the most extreme anti-*bittul zman* culture acknowledges the human need for and value of relaxation; it simply develops playful and relaxing modes of Torah study, such as gematria. A wonderful example of this is a comment to Devarim 32:47, “כי לא דבר רק הוא מכם”, which some Rabbinic traditions translated as “For it (Torah) is not a valueless thing – unless the emptiness comes from you”. Those who indulge in “leisurely” forms of Torah study might be anxious that they are making Torah valueless - so we are taught – by the Sefer Gematriot! - that the *gematria* of “for it is not a valueless thing” is *gematriot*.

Meshekh Chokhmah to the same verse develops a version of the standard Modern Orthodox argument.

¹ My deep gratitude to Dov Weinstein for the book, and for calling my attention to it

משך חכמה דברים פרק לב פסוק מז

"כי לא דבר רק הוא מכם – פירוש: דבר שיוכל להתרוקן מכם;
"כי הוא חיירך" - ואיך יכול האדם להתרוקן מן החיים!

ואם תאמר:

פעמים צריך האדם להתרוקן, כמו במרחץ ובית הכסא?

על זה אמר:

"ובדבר הזה" - במה שתתרוקנו מזה במקום המוכרח; "תאריכו ימים".

וזה פירוש הגמרא ברכות דף כד, סוף עמוד ב:

ואם פסק מה שכרו??

אמר ר' אבהו: עליו הכתוב אומר "ובדבר הזה תאריכו ימים".

ועל פי מכוון זה יתכן לפרש

דק"י מא לן כר' ישמעאל (ברכות לה, ב) ד'הנהג בהם מנהג דרך ארץ',

לכן אמר:

"ובדבר הזה" - שתתרוקנו מזה בעת חרישה וקצירה;

"תאריכו ימים על האדמה אשר אתם באים שמה לרשתה",

אבל לעסוק במסחרים ובחרישה בארצות רחוקות - זה אסור לבטל עבור מותרות ותענוגות בני אדם.

"For it is not an empty thing from you" – meaning: something that you can empty yourselves of;

"because it is your life" – and how can a person empty himself of life?!

Now if you were to say;

Sometimes a person must empty himself of Torah, such as in the bathhouse or the bathroom?

For this reason the verse continues "and through this *dvr*", meaning through your emptying yourself of these (Torah) words when necessary "your days will be extended".

This is the explanation of Talmud Berakhot 24b (discussing the prohibition of studying Torah in "soiled" places, such as bathrooms):

If he ceases (to study Torah), what is his reward?

Said Rabbi Abahu: Scripture says of him "and through this *dvr* your days will be extended."

Along this line it is fitting to explain

that we hold like Rabbi Yishamel on Berakhot 35b that (there is an obligation to engage in agricultural and the like, from the verse "and you will gather your grain", which implies that) "you should behave toward Torah in accordance with natural practice = מנהג דרך ארץ."

Therefore it says

"and through this *dvr*" – that you will empty yourselves of Torah in the time of plowing and harvesting

"your days will be extended on the ground which you are coming to so as to possess it", but to engage intensely in business and ?plowing? in distant lands – this is forbidden, to be *mevatel* for the sake of ?extras? and the pleasures of human beings.

A contemporary Orthodox humanist, by contrast, might translate the verse as "for no valueless thing emerges from you, so long as it is a true expression of your lives" – and hope that this midrashic exercise is self-justifying in the same way as the verse's *gematria*.

I have an abiding fondness for anti-*bittul zman* culture, and therefore a real ambivalence about the full scope of Rabbi Stav's project. Several rabbis whose approbations introduce the book make clear that they see it as outlining a *bedieved* life, one justified only for those who cannot reasonably expect to meet the Meshekh Chokhmah's standard, and Rabbi Stav himself sometimes seems to agree. At other

times – with the obligatory citations from R. Kuk – he seems to lean toward the position that the leisured human life, i.e the life which thinks time can be eaten for flavor as well as nutrition, has worth that simply cannot be captured, even if it can be matched or surpassed, by the absolute *matmid*. Simply getting the aspiring *matmid* to consider that possibility – perhaps even, dangerously², to savor it – is a noteworthy contribution.

Shabbat shalom

Aryeh Klapper

² Or, for those who aspire to *hatmadah* but are incapable of achieving it, therapeutically

דברים פרק לב:מד-מז

ויבא משה
וידבר את כל דברי השירה הזאת באזני העם
הוא והושע בן נון
ויכל משה לדבר את כל הדברים האלה אל כל ישראל:
ויאמר אלהם:
שימו לבבכם לכל הדברים אשר אנכי מעיד בכם היום
אשר תצום את בניכם
לשמר לעשות את כל דברי התורה הזאת
כי לא דבר רק הוא מכם
כי הוא חייכם
ובדבר הזה תאריכו ימים על האדמה אשר אתם עברים את הירדן שמה לרשתה:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כד עמוד ב

אמר רב הונא אמר רבי יוחנן: היה מהלך במבואות המטונפות - מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע.
אמר ליה רב חסדא: הא-להים! אם אמרה לי רבי יוחנן בפומיה - לא צייתנא ליה.
איכא דאמרי:
אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יהושע בן לוי: היה מהלך במבואות המטונפות - מניח ידו על פיו וקורא קריאת שמע.
אמר ליה רב חסדא: הא-להים! אם אמרה לי רבי יהושע בן לוי בפומיה - לא צייתנא ליה.

...

תניא כותיה דרב הונא, תניא כותיה דרב חסדא.

תניא כותיה דרב הונא:

המהלך במבואות המטונפות – מניח ידו על פיו ויקרא קריאת שמע.

תניא כותיה דרב חסדא:

היה מהלך במבואות המטונפות - לא יקרא קריאת שמע;

ולא עוד, אלא שאם היה קורא ובא - פוסק.

לא פסק, מאי?

אמר רבי מיאשה בר בריה דרבי יהושע בן לוי: עליו הכתוב אומר: +יחזקאל כל+ וגם אני נתתי להם חקים

לא טובים ומשפטים לא יחיו [בהם].

רב אסי אמר: +ישעיהו ה'+ הוי מושכי העון בחבלי השוא.

רב אדא בר אבהה אמר מהכא: +במדבר ט"ו+ כי דבר ה' בזה.

ואם פסק מה שכרו?

אמר רבי אבהו:

עליו הכתוב אומר: +דברים לב+ ובדבר הזה תאריכו ימים.

רש"י מסכת ברכות דף כד עמוד ב

ובדבר הזה - בשביל דבור זה שנזהרתם עליו, תאריכון ימים.

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה א סימן יד

רבי ישמעאל שאל את רבי עקיבא אמר לו בשביל ששמשת את נחום איש גם זו עשרים ושתים שנה, אכין ורקין מיעוטיין אתין וגמין רבויין, הדין את דכתיב הכא מה הוא, א"ל אלו נאמר בראשית ברא א-להים שמים וארץ, היינו אומרים השמים והארץ אלהות הן, א"ל (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכם, ואם רק הוא, מכם, למה שאין אתם יודעים לדרוש, בשעה שאי אתם יגיעין בו, (שם/דברים ל"ב) כי הוא חייכם, אימתי היא חייכם בשעה שאתם יגיעין בו, אלא את השמים, לרבות חמה ולבנה ומזלות, ואת הארץ, לרבות אילנות ודשאין וגן עדן,

בראשית רבה (וילנא) פרשת בראשית פרשה כב סימן ב

רבי ישמעאל שאל את רבי עקיבא אמר לו בשביל ששימשת נחום איש גם זו עשרים ושתים שנה, אכין ורקין מיעוטים, אתין וגמין רבויים, האי את דכתיב הכא מהו, אמר אלו נאמר קניתי איש ה' היה הדבר קשה, אלא את ה', א"ל (דברים לב) כי לא דבר רק הוא מכם, ואם רק הוא מכם, שאין אתם יודעים לדרוש, אלא את ה', לשעבר אדם נברא מאדמה, וחווה נבראת מאדם, מכאן ואילך בצלמנו כדמותנו, לא איש בלא אשה ולא אשה בלא איש, ולא שניהם בלא שכינה.

בראשית רבה (תיאודור-אלבק) פרשת וירא פרשה נג ד"ה (כ) ויהי אלהים

ר' ישמעאל שאל את ר' עקיבא אמר לו בשביל ששימשתה את נחום איש גם זו כ"ב שנה אכין ורקין מיעוטים, אתים גמין רבויים את דכת' הכא מהו, אמר ליה אילו נאמר ויהי א-להים הנער היה הדבר קשה אלא את הנער, אמר ליה כי לא דבר רק הוא מכם (דברים לב מז) ואם רק הוא מכם שאין אתם יודעין לדרוש, אלא את הנער הוא וחמריו וגמליו ובני ביתו.

ספר גימטריאות עניינים שונים סימן ד

ומניין לגימטריא מן התורה?
שנאמר: (דברים ל"ב מ"ז): "כי לא דבר רק הוא מכם" - בגימטריא 'גימטריאות'.

רש"י דברים פרק לב:מז

"כי לא דבר רק הוא מכם" –

לא לחנם אתם יגיעים בה, כי הרבה שכר תלוי בה, כי הוא חייכם.

דבר אחר:

אין לך דבר ריקן בתורה שאם תדרשנו שאין בו מתן שכר. תדע לך: שכן אמרו (בראשית לו, כב) "ואחות לוטן תמנע", (שם לו, יב) "ותמנע היתה פלגש וגו'", לפי שאמרה 'איני כדאי להיות לו לאשה - הלואי ואהיה פילגשו!', וכל כך למה? להודיע שבחו של אברהם, שהיו שלטונים ומלכים מתאווים להדבק בזרעו:

משך חכמה דברים פרק לב פסוק מז

"כי לא דבר רק הוא מכם – פירוש: דבר שיוכל להתרוקן מכם;

"כי הוא חייך" - ואיך יכול האדם להתרוקן מן החיים!

ואם תאמר:

פעמים צריך האדם להתרוקן, כמו במרחץ ובית הכסא?

על זה אמר:

"ובדבר הזה" - במה שתתרוקנו מזה במקום המוכרח; "תאריכו ימים".

וזה פירוש הגמרא ברכות דף כד, סוף עמוד ב:

ואם פסק מה שכרו??

אמר ר' אבהו: עליו הכתוב אומר "ובדבר הזה תאריכו ימים".

ועל פי מכוון זה יתכן לפרש

דק"י מא לן כר' ישמעאל (ברכות לה, ב) ד'הנהג בהם מנהג דרך ארץ',

לק אמר:

"ובדבר הזה" - שתתרוקנו מזה בעת חרישה וקצירה;

"תאריכו ימים על האדמה אשר אתם באים שמה לרשתה",

אבל לעסוק במסחרים ובחרישה בארצות רחוקות - זה אסור לבטל עבור מותרות ותענוגות בני אדם.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף לה עמוד ב

רבי חנינא בר פפא רמי:

כתיב +הושע ב'+ ולקחתי דגני בעתו וגו',

וכתיב: +דברים י"א+ ואספת דגנך וגו'!

לא קשיא –

כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום,

כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום.

תנו רבנן:

ואספת דגנך - מה תלמוד לומר?

לפי שנאמר: +הושע א'+ לא ימוש ספר התורה הזה מפיך, יכול דברים ככתבן?

תלמוד לומר: ואספת דגנך - הנהג בהן מנהג דרך ארץ,

דברי רבי ישמעאל;

רבי שמעון בן יוחי אומר:

אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה, וקוצר בשעת קצירה, ודש בשעת דישה, וזורח בשעת

הרוח, תורה מה תהא עליה?

אלא: בזמן שישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי אחרים,

שנאמר: +ישעיהו ס"א+ ועמדו זרים ורעו צאנכם וגו'.

ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום - מלאכתן נעשית על ידי עצמן,

שנאמר: +דברים י"א+ ואספת דגנך;

ולא עוד, אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידן,

שנאמר: +דברים כ"ח+ ועבדת את אויבך וגו'.

אמר אביי:

הרבה עשו כרבי ישמעאל - ועלתה בידן,

כרבי שמעון בן יוחי - ולא עלתה בידן.

אמר להו רבא לרבנן: במטותא מינייכו, ביומי ניסן וביומי תשרי לא תתחזו קמאי, כי היכי דלא תטרדו במזונייכו כולא

שתא.

אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן משום רבי יהודה ברבי אלעאי:

בא וראה שלא כדורות הראשונים דורות האחרונים,
דורות הראשונים עשו תורתן קבע ומלאכתן עראי - זו וזו נתקיימה בידן,
דורות האחרונים שעשו מלאכתן קבע ותורתן עראי - זו וזו לא נתקיימה בידן.